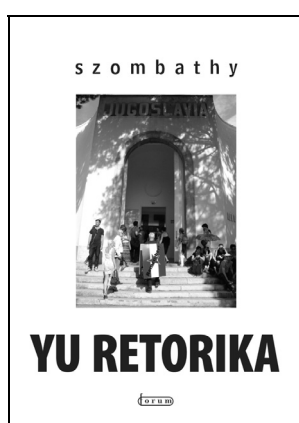

IBOS ÉVA

Közép-kelet Európából jöttünk

SZOMBATHY BÁLINT YU RETORIKA CÍMŰ
KÖNYVÉRŐL

Forum Könyvkiadó
Újvidék, 2015
184 oldal, 3000 Ft

Csak most, hogy Szombathy Bálint könyvét forgattam-olvas-tam-tanulmányoztam, jöttem rá, hogy hiába ismert a neve és a munkássága már négy és fél évtizede Magyarországon is, a képzőművészet(?) körébe sorolható műveit csak esetlegesen és hézagosan ismerjük. Ami nem túl meglepő, hiszen Szombathy műveinek többnyire nem a hagyományos kiállítótér a természetes közege, hanem az a hely, ahol ő ott van, például utcán, erdőben, világkiállításon vagy bárhol. Az általa választott helyszíneknek természetesen jelentősége, és a műhöz tartozó jelentése van, de az is megesik, hogy a „tér” csupán annyi, amennyit Szombathy teste elfoglal a végtelenből, ugyanis Szombathy – ahogy Keserü Katalin fogalmaz – „egész individualitásával cselekszik”, tehát a személye nem csak ki-váltója és indukátora a létrejövő műnek, de etikai-egzisztenciális alkotóeleme, s egyben (a szó technikai és anyagszerű értelmében) hordozója.

Pont egy ilyen műve szerepel a borítón: szendvicsemerként lépdél fölfelé a Velencei Biennálé Jugoszlávia pavilonjának lépcsőjén, s a vállára akasztott táblán a néhai jugoszláv zászlót átlósan áthúzó Remember! felirat olvasható. 2012-ben vagyunk, a régi Jugoszlávia tehát már az enyészeté, vagy talán mégsem, hiszen szuverén államokra való bomlása sem tudta eltakarítani az emberi életekre rakódó romokat.

A borító fotója megadja az alaphangot: a Forum Könyvkiadó Intézet 2014-ben megjelent kötete kizárólag erre a témára koncentrál, vagyis a jugoszláviai múltat cipelő, a nyílt beszéd és a szembenézés szükségességét demonstráló Szombathy-művekre. A könyv címe YU RETORIKA, ami primer olvasatában lakonikus pontossággal azonosítja a tartalmat, ám némi nyelvi játékosággal, a hangzásból kiindulva a jú-t YOU-nak is érthetjük/hallhatjuk, úgy pedig kissé módosul és kitég a cím értelme, hiszen az így kihallott megszólítás közös

szembesítésre és felelősségvállalásra szólít fel.

Szombathy pályakezdése első pillanatától határozott véleménnyel és világnézettel rendelkező alkotó. Ő nem szakköri rajzolással kezdte, közölnivalójához kevés lett volna a hagyományos értelemben vett képzőművészet bármely formája. Szombathy „festészet utáni művész”, gondolkodó, a világ és szűkebb környezetének az eseményeire élénken reagáló alkotó, aki műveit az új médiumok különféle megnyilvánulási formáiban (vagy azok keverékében) hozza létre. Festménye tehát nincs, grafikája is épp alig, talán csak a nyitó ciklus korai filctollrajzai fedik le ezt a kategóriát.

Az első blokkot kitevő *Szénembereket* 21 évesen rajzolta, a lapokon munkadarabokra emlékeztető, torz emberi figurákat (vagy inkább maradványokat) látunk, többnek nincs feje, amelyiknek van, annak a szeme helyett csupán fekete szemürege tátong, néhány át van hajtva, máshol rabruha és szögesdrót motívuma tűnik fel. A korabeli Szabadka metaforikus alakjai ők, a reprókat néhány vers kíséri, elsőként az *Embereinket bántja a szenesedés*, később a *könny-versek*, melynek utolsó darabja így kezdődik: „Megsemmisítem a kort”.

A kort, amelyben felnőtt, Szombathy azóta is semmisíti, a mai napig boncolja és elemzi hazug retorikáját. A rajz ábrázoló mivolta később már nem tér vissza, ezután saját maga áll bele a művekbe, amelyeket (a művész saját felosztását összevonva) politikai-konceptuális-magatartás-jelművészetnek lehet nevezni. A műfajt illetően az új (vagy posztmodern) művészet különböző megnyilvánulási formáiból válogat, performanszok, akciók, installációk, montázsok következnek, illetve ezek keverékei és a saját maga teremtette még újabb formák, mint például a public art-akció. Szombathy következetes öntörvényvel alkot, s bár vannak művészi előzményei (Duchamp, Beuys, Gilbert & George), hajlamosak vagyunk Szombathy műfaját magával Szombathyval azonosítani.

A könyv további fejezetei tehát ezen munkáit veszik sorra, a *Zászlók*, *Jelvények*, és *A bölcsőtől a sírig* című műcsoportokat bemutatva.

Mind közül a zászló-sorozat a legismerősebb Magyarországon (például a Ludwig Múzeumban is lehetett látni belőlük), pontosabban közülük az a verzió, amikor sávjaira szedi a trikolórt, s a középén trónoló vörös csillagot (vagy annak ott maradó negatívját) ide-oda tologatja. Ezek legújabb nyomatai viszonylag frissek, 2011-es datálásúak, a jugoszláv zászlóval azonban már az 1970-es évek elejétől foglalkozik. Először, 1971-ben kisméretű papírzászlókat választott, s a természetben, a Ludasi tó környékén úgynevezett „tájintervencióként” tűzte a fatörzsekre, s dobta az elhullott halakat lebegtető tóba. Ez „zárt körű” akció volt a Bosch+Bosch csoport tagjaival, két évtizeddel később azonban már nyilvános, tehát közönség előtti előadást tartott, amelyen szétroncsolta (a most már textil) jugoszláv zászlót különös tekintettel az ötágú csillagra. 2012-ben újra elővette a papírzászlókat, kezében tartva végigjárta velük Poreč utcáit, s megállva a régi elnevezéseket őrző tér- és utcatáblák alatt, fotódokumentáció készült a múlni nem akaró múltról.

Egészen más jellegű, mondhatnánk csendesebb, mégis nagyon izgalmas a terjedelmes *Jelvények* sorozat, amelyben Tito portréit, ismert jugoszláv szocreál festményeket, továbbá a Tito születésnapján rendezett stafétaünnepség archív felvételeit dekorálja jellegzetes munkásmozgalmi kítűzőkkel. Látszólag csak megfejeleli, felerősíti az alapanyagként kölcsönvett képeket, a hatás mégsem ilyen egyértelmű, mert a rokon ideológiájú, ám idegen tárgy, amely kvázi, hordozható reklámként működött a szocializmusban, többféleképp, néha tautológiku-

san, máskor ironikusan popularizálja az (egyébként csakis kordokumentumként értékelhető, művészileg értéktelennek számító) alapanyagot.

Az utolsó nagy egység tizenkét fotóval mutatja be a szabadkai Művészeti Találkozó egyik helyiségében 2014-ben berendezett (Szombathy szándékai szerint) összegző igényű installációt, melynek címe *A bölcsőtől a sírig*. A galéria termében lejárandó, a bejárattól a terem mélyéig vezető zarándokút a (Szombathy más előadásaiban is kulcsszerepet játszó) nagy Jugoszlávia térképtől, illetve az alatta elhelyezett bölcsőtől indul a ravatalig, amelyen Tito élethű viaszmasa nyugszik békében, mintha csak pihenne. A halott vezér nyitott, mindent látó szem az a kényelmetlen felismerést fixálja, hogy a Tito-félék, illetve az akármilyen eszme köntöse alatt felsorakozó csatlósok ébersége sosem alszik el.

A fenti leírásokból talán érzékelhető, hogy a kötet első számú élménye és érdeme a gazdag képanyag, amely Szombathy munkásságát (illetve annak egy fontos részét) aprólékosan és alaposan összegyűjtve végre áttekinthetővé teszi, s ehhez nagyban hozzájárulnak a művész repró-blokkok elé fűzött beavató írásai a művek keletkezéséről és kivitelezéséről. Mind ezt három értő elemzés övezi Nebojša Milenković, Borivoj Ćosić és Vladimir Kopicl tollából, mely szövegeket a szakszerűség mellett áthatja a személyesség és a baráti szeretet. A szerzők jól ismerik Szombathyt és a munkásságát, mindhárom írás sokat ad a művész gondolkodásának és műveinek a megértéséhez, mégsem tudunk szabadulni a kérdéstől, hogy a magyar származású, 2000-től Budapesten élő aktív művész kötetében miért csak szerb kollégák dolgozatai olvashatók? Pedig Milenković le is írja: „... az alkotói teljesítmény Szombathy Bálintot a legsokoldalúbb művészegyeniségek sorába helyezi mind a jugoszláv és a szerb, mind pedig a magyar művészet vonatkozásában”. Nos, ez az utóbbi aspektus hiányzik nagyon a könyvből, konkrétan egy magyar elméletírótól származó cikk, hiszen Szombathy felvetései a hajdani jugoszláv „emberarcú” diktatúráról nem provinciális, hanem egyetemes, így ránk is vonatkozó kérdéseket feszegetnek. Aki ismeri Szombathy életművét, vagy átlapozza ezt a kötetet, annak világos, hogy Szombathy eltökéltsége megingathatatlan, s a megengedés-felejtés megalkuvása ismeretlen a számára. Innen nézve viszont érthető, ha harcostársait nem ebben a hazában találja.